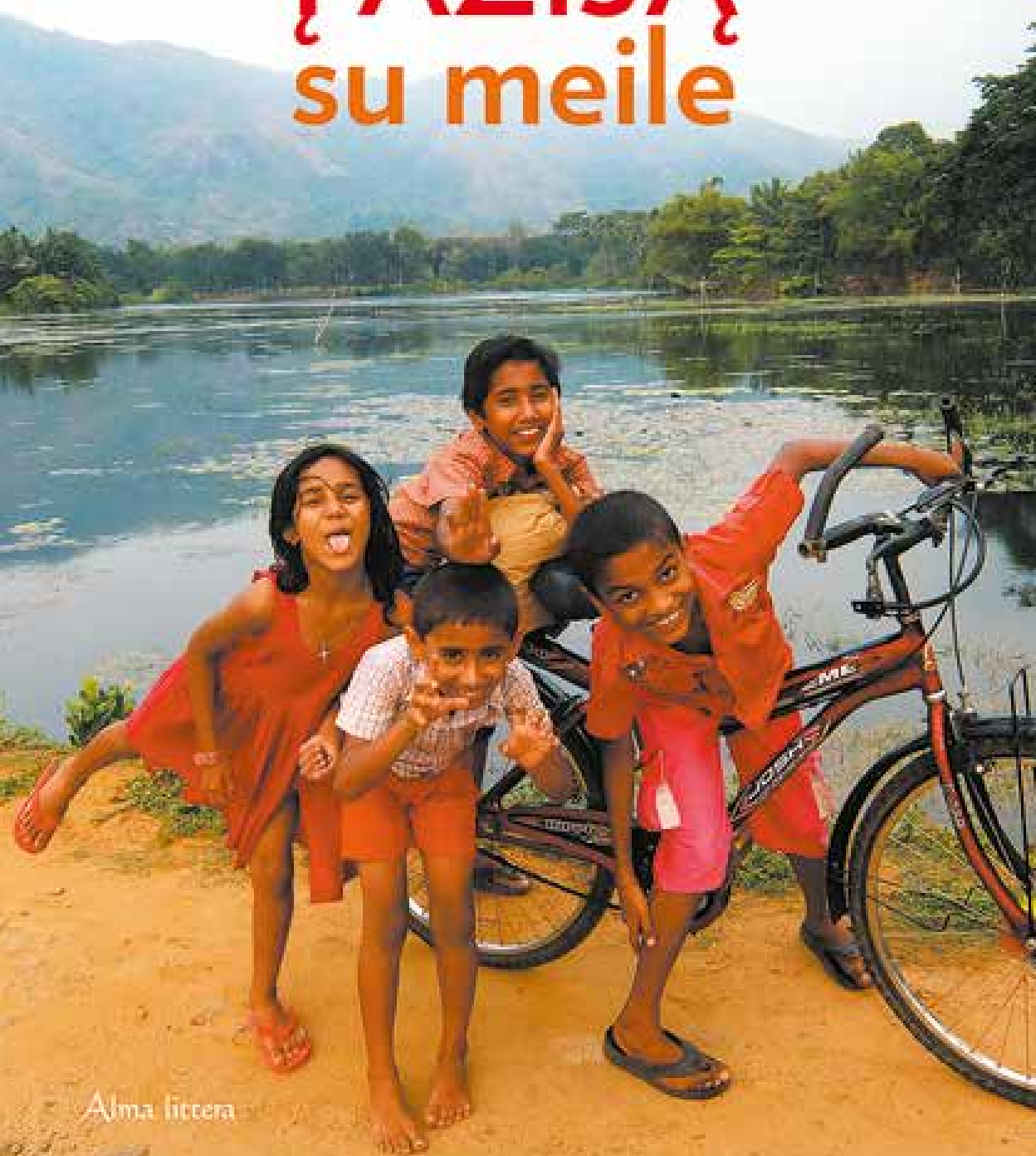

Gabrielė Štaraitė

Ķ AZIJA su meile

Alma littera

Įžangos žodis

Nesu Azijos kultūrų specialistė, negyvenau kiekvienoje iš aprašytų šalių metų metus, tačiau noriu, kad šios knygos skaitytojai ir visi, kurie keliauja į Aziją, susipažintų su jos kultūra, jos šalių savitumais. Rašydama pati sau bandžiau atsakyti į klausimus, kas skatina keistus Birmos generolų veiksmus, kaip mums suvokti Indiją, kaip geografinė padėtis nulėmė Indonezijos salų gyvenimą, kodėl Vietnamo žmonės, nors gyvendami socialistinėje santvarkoje, yra tokie verslūs.

Pasirinkau, atrodytų, visiškai nepanašias Azijos šalis – skirtingos religijos, kultūra, kitokie istoriniai vingiai. Vis dėlto keletą bendrų dalykų atrasite visose. Nekalbu apie sunkią ekonominę padėtį, skurdą ar mokėjimą džiaugtis tokiu gyvenimu, koks jis yra – tai plačiai paplitę ir visiems žinomi stereotipai apie Aziją. Azijiečiai būtinai užduos jums asmeninių klausimų: ar esate susituokę, kiek vaikų turite, kiek uždirbate. Jiems svarbu „išlaikyti veidą“, tai yra neprarasti orumo, savitvardos, nekelti balso. Moterys čia vertina baltą odą ir, jei tik gali, slepiasi nuo saulės, o religija, šeima, pagarba vyresniems yra pagrindiniai dalykai. Šeima jiems labai plati sąvoka, į ją patenka ir tolimiausi giminaičiai. Azijiečiai dirba kitaip – jie iniciatyvos neparodys, jei kažko nesuprato – nepaklaus, meluos išsijuosdami, nors jums visiškai akivaizdu, kad yra ne taip. Bet jie darbštūs ir nuoširdūs.

Visur Azijoje rasite medinių pastatų su riestais stogais, kurie bus Kinijos rūmų ar pagodų kopijos, plytų ar akmens bokštų, kartojančių indišką stupą.

Raštas bus arba kiniškų hieroglifų, arba sanskrito, arba pali kalbos variacijos. Tailando, Kambodžos, Birmos ir Indonezijos šokiai primins Indiją, o literatūros temos remsis Mahabharata ar Ramajana. Bet kiekviena Azijos šalis, nors ir pripažindama skolą Indijos ar Kinijos kultūroms, turi ir savas tradicijas, pritaikytas prie konkrečios aplinkos ir istorinių sąlygų.

Beveik visoms Pietryčių Azijos šalims (išskyrus Indiją, kuri yra didžiausia pasaulyje demokratinė valstybė) būdinga tam tikra diktatūros forma – jas valdo arba partija, arba armija. Ko gero, azijiečiai diktatūroms neprieštarauja vien dėl to, kad neturi laiko atsitraukti nuo savo kasdienių reikalų, bando tiesiog užsidirbti maistui ir kaip nors išgyventi.

Turbūt girdėjote pasakojimą apie akluosius ir dramblių. Karalius keliems akliesiems liepė paliesti dramblių ir jų apibūdinti. Visų įspūdžiai buvo skirtingi, nes jie lietė skirtingas dramblio dalis. Kiekvienas keliautojas parsiveža skirtingus įspūdžius ir patirtį. Kiekvieno jų patirtis yra tikra, tik gal ne visada išsami. Yra žmonių, kurie prieš kiekvieną kelionę skaito knygas apie šalį, patarimus internetinėse svetainėse ar kitokią informaciją, kiti nesiruošia iš viso, nes tam reikia skirti nemažai laiko, ir palieka viską savieigai.

Tikiuosi, ši knyga leis sužinoti šiek tiek daugiau nei apie kurios nors šalies lankytinas vietas.

Keliaukite su meile!

BIRMA

Oficialusis pavadinimas

Mianmaro Sąjungos Respublika, 60 mln. gyventojų

Sostinė

Neipidas, 1,5 mln. gyventojų

Vėliava

Geltona, žalia ir raudona su penkiakampe balta žvaigžde viduryje

Valiuta

Kijatas (1 Eur ~ 1170 MMK)

Klimatas

Atogrąžų klimatas, temperatūra priklauso nuo aukščio virš jūros lygio. Itin karšta centrinėje šalies dalyje. Lietaus sezonas nuo birželio iki spalio, tinkamiausias laikas keliauti – nuo spalio iki kovo.

Birma ar Mianmaras?

Daugelis keliautojų pasakoja apie Birmą kaip apie šalį, sustojusią laike. Tai galbūt buvo tiesa prieš kelerius metus, bet dabar Birma jau įlipo į pasaulinį pokyčių bei globalizacijos traukinį ir visu greičiu juda savo garsiosios kaimynės – turistų numylėto Tailando – maršrutu.

Populiari versija teigia, kad po 1989 metų perversmo šalyje buvo norima atsisakyti britų kolonijinio palikimo, tai yra Birmos pavadinimo, ir šalis virto Mianmaru. Tai nėra tiesa, ne britai davė vardą Birma. Didžiausia šalies tauta yra bamai (sudaro apie 70 procentų gyventojų), tad vietiniai savo kraštą vadino Bama. Mianma, anot vardo keitimo šalininkų, tinka labiau, nes apima ir kitas tautines mažumas, ne tik bamus. Pagal tai, kaip vadinate šią šalį, galima spėti, kurią pusę palaikote: valdžios „draugai“ pripažįsta Mianmarą, o kritikai – Birmą. Tačiau, nors oficialiai JAV, Didžioji Britanija ir kitos šalys valstybę vadina Birma, per prezidento Thein Seino vizitą į Ameriką 2013 metų gegužę pats Barackas Obama kelis kartus aiškiai ištare „Mianmaras“. Europos Sąjunga vartoja alternatyvų pavadinimą Mianmaras-Birma. Jungtinių Tautų Organizacija pripažįsta tik Mianmarą.

Vien šalies pavadinimo keitimu nebuvo apsiribota. Sostinė Rangūnas tapo Jangonu – tai reiškia „kančių pabaiga“. Iš miesto buvo atimtas ne tik vardas, bet vėliau ir sostinės titulas. 2005 metais valdžios sprendimu sostinė perkelta į Neipidą (Nay Pyi Daw).

Nepriklausomybė ir diktatūra

Norėdami geriau pažinti šalį, tikrai neišvengsime politinių klausimų ir XX–XXI amžiaus šalies istorijos. Pabandyčiau trumpai apibendrinti.

XX amžiaus pradžioje šalyje atsirado pirmieji postūmiai siekiant nepriklausomybės nuo Britanijos imperijos. Vieni iš pagrindinių iniciatorių buvo budistų vienuoliai. 1920 metais per Nacionalinę dieną Jangono universiteto studentai išėjo streikuoti prieš britų įkurtuose universitetuose galiojusius „elitinius reikalavimus“. Studentai vienas į kitą kreipėsi *thakin* („šeimininke“), taip pa-

Apie Birmos lyderės Aung San Suu Kyi gyvenimą galite sužinoti pažiūrėję Lucko Bessono filmą „Ledi“.

brėždami, kad jie laiko save tikraisiais Birmos šeimininkais. Vienas vaikas vardu Aung Sanas buvo išvytas iš universiteto, nes atsisakė atskleisti, kas parašė politinį britus kritikuojantį straipsnį. Vakaruose labiau žinomas

kaip Aung San Suu Kyi tėvas, Bogyoke Aung Sanas Birmoje vis dar garbinamas kaip pagrindinis tautos didvyris. Jį gerbia tiek demokratijos, tiek karinio režimo šalininkai. 1947 metų sausį Londone Aung Sanas pasirašė paktą, suteikiantį teisę į savivaldą. Deja, nepriklausomybės sulaukti jam nebuvo lemta: 1947-ųjų liepą trisdešimt dvejų metų Aung Sanas ir šeši jo pagalbininkai buvo nušauti.

Kol šalis gedėjo savo didvyrio, Didžiosios Britanijos ministras pirmininkas Clementas Attlee ir Aung Sano statytinis U Nu pasirašė valdžios perdavimo sutartį. Po kelių mėnesių, 1948-ųjų sausio 4-osios vidurnaktį, Birma tapo nepriklausoma valstybe ir atsiskyrė nuo Britanijos imperijos. Naujoji valdžia išsyk susidūrė su problema: šalį skaldė sukilėlių, komunistų būriai, įvairios gaujos, JAV remiamos antikomunistinės kinų pajėgos ir daugelis kitų prieš valdžią nusistačiusių grupių. Nors valdantieji ir sustiprino savo pozicijas, šalies ekonomika vis labiau smuko. U Nu išbuvo valdžioje iki 1958 metų, tada savanoriškai perdavė valdymą kariuomenei ir jos vadui generolui Ne Winui. Kadangi šalis didžiavosi kariuomene (ji padėjo šaliai atgauti nepriklausomybę ir buvo sukurta paties Aung Sano), valdžios perdavimas buvo priimtas palan-

kiai. Valstybėje buvo atkurta tvarka ir drausmė, sutramdyti maištininkai. Po kelerių metų Ne Winas paleido parlamentą ir šalį ėmė valdyti autoritariškai. Jis įkūrė septyniolikos narių Perversmo tarybą ir paskelbė, kad šalis „keliaus į socializmą ypatingu birmietišku būdu“.

Birmos „kelias į socializmą“ priminė staigų kritimą žemyn: daugumą kasdienių prekių buvo galima įsigyti tik specialiose parduotuvėse, iškart suklestėjo šešėlinė prekyba, didžiulis skaičius žmonių neteko darbo uždraudus mažmeninę prekybą. Dauguma tokių prekybininkų buvo indai ir kinai, birmiečių akimis – kolonizavimo laikų liekanos. Daugiau nei 250 000 kinų ir indų išvyko iš šalies be jokių kompensacijų už sužlugdytą verslą. Kiekvienas suaugęs žmogus galėjo išsivežti tik 75 kijatus ir 250 kijatų auksu.

Nuolat smunkančioje Birmoje atsitiko tai, ko niekas nesitikėjo. 1987-aisiais ilgai kentėję birmiečiai nusprendė, kad jiems jau gana nekompetentingos ir arogantiškos valdžios. Jie užtvindė gatves milžiniško masto demonstracijomis reikalaudami, kad Ne Winas pasitrauktų. 1988 metais Ne Winas pats paliko partijos vadovo krėslą, tačiau žmonių nepasitenkinimui sustabdyti to buvo per maža. Masinės demonstracijos už demokratinę santvarką, kurstomos nežinia iš kur atsiradusios pranašystės, kad 1988 metų rugpjūčio 8 dieną Birma taps laisva šalimi, valdžios buvo žiauriai numalšintos: per šešias savaites žuvo mažiausiai trys tūkstančiai žmonių. Ne Winas ir toliau valdė šalį per savo statytinius ir pažadėjo 1989 metų liepą surengti demokratinius rinkimus.

Opozicija nieko nelaukusi suformavo koaliciją, pavadintą Nacionaline demokratijos sąjunga (NDS), ir pradėjo agitacinę kampaniją. Ilgai priespaudą kentę birmiečiai susižavėjo charizmatiška NDS atstove Aung San Suu Kyi, jų didvyrio Aung Sano dukterimi. Už Oksfordo universiteto profesoriaus ištekėjusi moteris, mokanti ir japonų, prancūzų, anglų kalbas, Birmos politikai suteikė ligi tol neregėto intelektualumo bei subtilumo. Išsigandusi valdžia 1989 metais jai skyrė namų areštą.

Tuo metu pasaulio spauda Birmos politiniams įvykiams neskyrė daug dėmesio. Tačiau jau 1991 metais Suu Kyi buvo įteikta Europos Parlamento įsteigta

Sacharovo taikos premija. Tų pačių metų spalį ji buvo pagerbta Nobelio taikos premija. 1995 metais valdžia paleido politikę iš šešerius metus trukusio namų arešto, tačiau ji buvo kalinama namuose ir vėliau.

2007 metų rugsėjį vėl prasidėjo sambrūzdžiai. Policija panaudojo ašarines dujas norėdama išsklaidyti maždaug tūkstančio žmonių minią ir lazdomis aptalžė beveik septynis šimtus demonstrantų, kurie pradėjo protesto žygį nuo sostinės centre esančios Sulės pagodos. Vėliau išėjusių į gatves žmonių skaičius pasiekė šimtą tūkstančių.

Valdančioji partija 2010 metais laimėjo parlamento rinkimus, o chuntos generolai atsistatydino 2011 metų kovą. Nors prezidentu buvo išrinktas anksesnės karinės vyriausybės premjeras, jis ėmėsi drąsių reformų ir susitiko su Aung San Suu Kyi, kurios partija jau turėjo narių parlamente (laimėjo keturiasdešimt tris iš keturiasdešimt šešių atsilaisvinusių vietų). Birmai žengiant demokratijos keliu, JAV sumažino paskelbtas sankcijas, bendradarbiauti ėmė ir kitos valstybės. Šalis laukia 2015 metų rinkimų. Ar jie baigsis NDS pergale, sunku pasakyti. Birma šiuo metu yra purtoma budistų ir musulmonų konfliktų, kačinų gentis kovoja dėl atsiskyrimo. Žmonės įtaria, kad Aung San Suu Kyi turi slaptų susitarimų su valdžia, tad jai laimėti nebus paprasta.

Situacija Birmoje ypač rūpi Kinijai. Net aštuoniasdešimt procentų Kinijos naftos importo atkeliauja Malakos sąsiauriu per Singapūrą. Kinai Birmoje jau tiesia naftotiekį ir naujus kelius, kurie leistų jiems gauti naftą aplenkiant Indijos vandenyną. Indai taip pat džiaugiasi būsimu pelningu maršrutu nuo Kalkutos iki Jangdzės baseino. Galbūt tai bus naujasis Šilko kelias. Ar taps Birma naująja Azijos tigre, sunku pasakyti. Jos teritorija yra daugiau kaip penkis kartus didesnė nei Pietų Korėja, Honkongas, Taivanas ir Singapūras kartu sudėjus. Viskas priklauso nuo to, ar ji sugebės gauti naudos iš savo didžiųjų kaimynių interesų.

Kelias į sėkmę

Per paskutinius keturiasdešimt penkerius metus Birmoje bent tris kartus vyko demonetizacija – buvo keičiami pinigai. Valdžia siekė išnaikinti šešėlinę rinką, tai reiškė, kad per naktį dingdavo visos žmonių santaupos. Vis dėlto birmiečiai nėra tokie skurdžiai, kaip gali pasirodyti paprastam keliautojui – valstiečiai čia visada turi santaupų. Dažniausiai aukso atsargomis, išslapstytomis patikimose vietose. Labiausiai mane nustebinęs dalykas buvo aukojimo mastai. Visų pirma – auksuojant šventyklų kupolus ar Budos statulėles. Pagal susiklosčiusias budizmo tradicijas žmonės pirmiausia parems vienuolyną, vienuolius, vargšus. Kiekviena bent kiek finansiškai pajėgi šeima remis savo vargingesnius giminaičius – kas padovanos įšventinimo į novicijus vaišes, kas įsisūnys ar įsidukrins, tai yra taps atsakingas už įvaikio išlaikymą. Įsivaikinama ir tėvams gyviems esant. Net loterijos laimėjimu yra įprasta pasidalyti – ne tik su giminėmis, bet ir su kaimynais. Pajamų pasiskirstymas čia labai netolygus.

Birmoje įprasta loterijos laimėjimu pasidalyti ne tik su giminėmis, bet ir su kaimynais.

Birmoje atliekos perdirbamos, bet ne dėl ekologijos, o siekiant panaudoti viską, kas tik įmanoma: iš padangų daromos šlepetės, iš laikraščių – popieriniai maišeliai. Čia suremontuoti galima viską – gatvėse vaikšto aliuminio keptuvių, puodų taisytojai, peilių galąstojai, batsiuviai ir kiti meistrai. Kiekvienas iš jų su savo atpažįstamu ženklų ar garsu. Skėčiai, laikrodžiai, akiniai – viskas atgimsta antram, trečiam ar net ketvirtam gyvenimui.

Šalyje daugelis regionų yra atsiskyrę ne tik dėl etninių priežasčių. Juos skiria dideli atstumai, sudėtingas susisiekimasis. Birmoje neturėtų stebinti, kad greipfrutų, augančių Kačinų valstijoje, dar galima nusipirkti Jangone, bet kitose valstijose jų jau neberasite. Keliaudami po Birmą nesitikėkite skanauti daug egzotinių vaisių. Užtat galėsite paragauti visai neblogo birmietiško vyno. Vynuogynai auginami aplink Inlės ežerą. Į vynes čia yra investavę europiečiai.